

Popüler Kültür ve Popüler Edebiyat Popular Culture and Popular Literature

Ali ALGÜL¹

Manuscript information:

Received: September 25, 2018

Revised: August 12, 2019

Accepted: September 28, 2019

Abstract

This article discusses popular culture and popular literature. Culture, which is defined as everything that mankind reveals, is divided into material and spiritual. Over time, both elements of culture cannot remain the same and undergo changes. The transition to machinery in the 18th and 19th centuries, the change in production and consumption, urbanization and other events accelerated the change of culture on the one hand, and on the other hand, caused the diversification. Different cultural understandings arise, such as popular culture, folk genre, subculture and upper culture.

Popular culture, whose foundation goes back to the first civilizations, becomes the most common culture after the Industrial Revolution with the great influence of capitalist understanding. It manifests itself in everything the public needs: art, literature, education, sightseeing, clothing, health... One of them, popular literature, became widespread in Europe and America by producing its first products in the late 18th century. Popular literary products addressing predetermined audiences and where making money is the primary goal, are based on simple fiction, easy-to-understand and curiosity. At the center of the study, the results of popular culture and the literature turned into commodities are evaluated with an argumentative point of view.

Keywords: culture, popular culture, capitalism, popular literature

Author 1

Dr. Öğretim Üyesi,
Ağrı İbrahim Çeçen
Üniversitesi,
Fen Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, TÜRKİYE
E-mail:
a.algul@yahoo.com

Cite as:

Algül, A. (2019). Popüler kültür ve popüler edebiyat [Popular culture and popular literature]. *European Journal of Educational and Social Sciences*, 4 (2), 142 – 153

Öz

Bu makalede popüler kùltür ve popüler edebiyat ele alınmıştır. İnsanoğlunun ortaya koyduğu her şey olarak tanımlanan kùltür, maddi ve manevi olmak üzere ikiye ayrılır. Zamanla her iki kùltür unsuru da aynı kalamayarak değişime uğrar. 18. ve 19. yüzyıllarda makineye geçilmesi, üretim ve tüketim anlayışının değişmesi, kentleşme ve diğer olaylar bir yandan kùltürün değişimini hızlandırırken öbür yandan da çeşitlenmesine neden olur. Popüler kùltür, folk türü, alt kùltür ve üst kùltür gibi farklı kùltür anlayışları ortaya çıkar.

Temeli ilk uygarlıklara kadar giden popüler kùltür, Sanayi Devrimi sonrasında kapitalist anlayışın da büyük etkisiyle en yaygın kùltür durumuna gelir. Halkın gereksinim duyduğu her şeyde kendini gösterir: Sanat, edebiyat, eğitim, gezi, giyim, sağlık... Bunlardan birisi olan popüler edebiyat, 18. yüzyılın sonlarında ilk ürünlerini vererek Avrupa'da ve Amerika'da yaygınlık kazanır. Önceden belirlenmiş okur kitlelerine seslenen ve para kazanmanın birinci amaç olduğu popüler edebiyat ürünleri, basit bir kurguya, kolay anlaşılabilirliğe ve merak unsurunun ağırlıkta olduğu konulara dayanır. Çalışmanın merkezinde tartışmacı bir bakışla popüler kùltürün doğurduğu sonuçlar ve metaya dönüşen edebiyatın değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Anahtar sözcükler: kùltür, popüler kùltür, kapitalizm, popüler edebiyat

GİRİŞ

İlk insanların yaptıkları eylemlerle başlayan kültür, karanlık dönemlerden günümüze kadar sürekli bir biçimde varlığını gösterir. Her ulus yaşayarak, deneyerek kültürünü yaratır. Çevremize baktığımızda algılayabildiğimiz, kavrayabildiğimiz, düşünebildiğimiz her şey kültürü oluşturmaktadır (Erinç, 1995: 10). Toplumların kendilerine özgü kültürleri olduğu gibi halklar arasındaki ilişkiler, göçler, teknoloji ve biliminin gelişmesi gibi nedenlerden ötürü insanlığın ortak kültürleri de bulunur: Spor, demokrasi, hukuk, bilim, teknoloji gibi. Ulusların özelliklerinin farklılığı, eğitim, bilimsel çalışmalar, değişen zaman, göçler kültürün değişmesine neden olur. Bu nedenle birçok kültür tanımı ortaya çıkar: “Kültür sözcüğü tarih boyunca devamlı değişim ve gelişime tabi olarak çok farklı anlamlarda kullanılmış, hatta kültüre 164’e varan manalar bile verilebilmiştir” (Güvenç, 1991: 109). Kültür çok fazla tanımının ortaya çıkmasının nedenlerinden biri de dünya görüşlerinin oluşturulması anlayışıdır. Çünkü dünya görüşleri “(...) insanı ve ilişkilerini açıklamaya çalışan düşünsel/ideolojik çerçevelerdir. Dünya bu çerçevelere göre oluşmaz; bu çerçeveler dünyayı oluşturan insanlar tarafından oluşturulur. Dolayısıyla kültürün(ve popüler kültürün) ne tek ne de herkesin kabul edebileceği evrensel bir tanımlanması vardır.” (Alemdar-Erdoğan, 2005: 20-21). Bu farklı görüşlere karşın birkaç kültür tanımına bakmak da gerekir. Kültürün en yaygın tanımlarından biri şudur: “Bir topluluğu, bir cemiyeti, bir milleti millet yapan, onu diğer milletlerden farklı kılan hayat tezahürlerinin bütünüdür.” (Ergin, 1992: 19). Kültürün, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin olarak tanımlandığını da vurgulamak gerekir (Türkçe sözlük, 2005: 1282).¹ Kültürün tanımında ortaya çıkan bulanıklık, kültür-uygarlık arasında da karşımıza çıkar. Her ikisini aynı anlamda gören de bulunur, görmeyen de bulunur.²

Türkiye’de sosyoloji biliminin yerleşmesinde öncülük edenler arasında yer olan Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* adlı yapıtında uygarlık ve kültürü birbirinden ayırır. Kültürü bir milletin dini, ahlaki, hukuki, entelektüel, bedii, lisanî, iktisadi, fenni hayatlarının ahenkli mecmuası olarak değerlendiren (1976: 25) Gökalp, medeniyetle karşılaştırarak şu sonuçlara ulaşır:

- a. Medeniyet milletlerarası olduğu halde hars millidir.
- b. Medeniyet bir millettten başka millete geçebilir, fakat hars geçmez.
- c. Bir millet medeniyetini değiştirebilir, fakat harsını (kültürünü) değiştiremez.
- d. Medeniyet usul ve akıl vasıtalarıyla yapılır, hars ilham ve hars vasıtasıyla yapılır.(...)” (1976: 25)

¹ Kültürün yukarıda verilen tanımları dışında diğeri tanımları arasında şunlar da bulunur: “Kültür; bir milletin sahip olduğu maddi ve manevi değerlerin tümüdür. Kültür; bir toplumun yaşayış biçimidir. Kültür; bir toplumu diğer toplumlardan ayıran (karakterini oluşturan) özelliklerin tümüdür. Kültür; insan eseri her şeydir.” (Hasan Çelikkaya, *Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi* İstanbul: Alfa Yayınları, 1998, s. 120).

² “Kant Uygarlık kavramı ile kültür kavramı arasında bir ayrım yapmıştır. N. Ya. Danilevski ile Spengler, Uygarlık’ı ve kültürü birbirine karşıt kavramlar olarak görmüşlerdir. Örneğin, Spengler, canlı ve organik dünyanın bir alanı olarak kültür ile teknik ve mekanik öğelerin bir toplamı olarak Uygarlık’ı karşı karşıya koymuştur.” (Aziz Çalışlar, *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1991, ss. 493-494).

Bu karşılaştırma uygarlık ve kültürün birbirinden farklı olduğunu göstermektedir; fakat ikisini birbirinden farklı görme bir tartışma konusudur. Çünkü uygarlık dediğimiz kavramın kendisi de bir kültürdür.³ İkisini birbirinden ayrı düşünmek sağlıklı sonuçlara ulaşmamızı da engeller: “Kültür ile medeniyet arasında bir fark görmüyor, her iki kelimeyi birbirinin yerine kullanıyoruz. (...) Çünkü maddî ve manevî hayatın o kadar sıkı bir bağıllığı ve karşılıklı tesirleri vardır ki, her ikisini birbirinden ayırmak güçtür. Manevî medeniyeti maddî şartlardan ayırarak düşünmek kolayca yanılmaya vesile olur.” (Selen, 1955: 121). Ayrıca bir ülkede doğmasına karşın dünyaya yayılmış olan ve ortak kullanılan hukuk, spor, bilim, siyasal yönetim anlayışları ya da matbaa, televizyon, bilgisayar gibi unsurları anlamakta güçlük çekeriz kültürü uygarlıktan ayırırsak.

Antik çağlardan günümüze yaklaştıkça kültürler arasındaki geçişin daha da yaygınlaştığı gözlemlenmektedir. Bu yaygınlaşma da insanın hareketli olmasından doğar. Doğal felaketler, göçler, savaşlar, yeni gelişmeler kültürü de etkiler. Bu nedenle kültür durağan değildir; yükselen ve alçalan kültürler hep var olagelmıştır.⁴ Kültür “(...) ilk vahşet devrinden bugüne kadar devamlı bir ilerleme ve gelişme göstermiştir. Tekâmül, daima mürekkebe; mütecanis şekillerden mütecanis olmayanlara geçmek üzere tek istikametli bir hat halinde, muhtelif merhale ve safhalardan geçerek meydana gelmiştir.”(Turhan, 2010: 17-18). Bu gelişme de sürekli ileriye dönük bir eylemdir. Kültürel devingenlik zaman zaman kültür çatışması dediğimiz unsurları doğurmuş olsa bile bir toplumun yaşayabilmesi için kültürünü de değiştirmesi şarttır. Tarihte, Mısır örneğinde olduğu gibi, değişim ve dönüşüme kapılarını kapatan toplumların yıkıldıkları, yok oldukları açıkça görülebilir. Öte yandan değişen sosyal, siyasal koşullar kültüre yüklenen anlamı da değiştirir: “İlk zamanlarda kültür kavramı bir şeyi ekip yetiştirme veya bakma sürecine verilen isim olarak kullanıldı.(...) aydınlanma çağında, bu tanım insan beyninin ‘geliştirilmesi’ anlamında kullanılmaya başlandı.” (Alemdar-Erdoğan, 2005: 21). Zamanla kültür; popüler kültür, yüksek kültür, üst-orta kültür, alt- orta kültür, aşağı kültür, folk kültürü gibi kültürlere sınıflara ayrılır (Gans, 2012: 105).

1. Popüler Kültür

Sanayi Devrimi sonrasında kent yaşamının genişlemesi ve çeşitlenmesi sonucunda meta olarak üretilmeye başlanılan ve yaygınlık kazanan popüler kültürle halkın yarattığı folklor kültürünü⁵ birbirine karıştırmamak gerekir. Tanımı; yöneten sınıfların, kültürel değerleri ve gelenekleri, egemen ideolojileri doğrultusunda yeni formüller biçiminde yansıtarak yarattıkları, bağımlı bireylere sundukları kültür (Oktay, 2002: 17) biçiminde yapılan popüler kültür, birçok

³ Bkz. Süleyman Velioglu, “Türkiye’deki Resim Sanatının Sorunlarına Bakış”, *Sanat Çevresi*, 102, Nisan, 1987.

⁴ “Oswald Spengler’e (1880-1936) göre, insanlık tarihinde ‘sekiz orijinal kültür’ var olmuştur: Babil, Mısır, Hint, Çin, Yunan, Arap ve Meksika kültürleri ve son olarak da Almanya’nın kuzeyindeki ovada (Prusya’da) doğan Faust kültürü.” (Server Tanilli, *Uygarlık Tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınevi, s. 12, 2006).

⁵ Ahmet Oktay, folk kültürünün özelliklerini şöyle açıklar: “Folklorik ürünler halkın gündelik yaşamının dolaysız yansımalarını içermeleri ve dış etkilerle dönüşüme uğramadıkları için hem gerçekçilik düzeyleri hem de otantiklikleri açısından önemlidirler. Folklor ürünlerinde eğlence ve kaçış öğelerinin yanı sıra kendiliğinden protestocu öğelere de rastlanır bu yüzden. Kaçış (evasion) sanıldığı gibi sadece burjuva sanatına içkin bir kavram değildir. Halk kesimleri gündelik yaşamın acıları ile kısıtlamalarını ancak eğlence öğesi de içeren türkü, şarkı, seyirlik oyun ve dans gibi sanatsal kültürel etkinliklerle giderebilirlerdi.” (Ahmet Oktay, *Türkiye’de Popüler Kültür*, İstanbul: Everest Yayınları, 2002, s. 12).

farklı şekillerde de açıklanır: “(...) kimi zaman halk tarafından üretilen halka ait kültür, kimi zaman halk tarafından tüketilen kültür, kimi zaman halk tarafından talep edilen (beğenilen) kültür, kimi zaman halka arz edilen (dayatılan) kültür, kimi zaman da yaygın kültür, yığın kültürü, kitle kültürü vs. anlamlarına gelir.” (Eşitgin, 2004: 27). Öncelikle popüler kültürün bir toplumda geniş bir şekilde paylaşılan inançları, pratikleri ve bunların örgütlendiği nesnelere dile getirdiği bilinmelidir (Mutlu, 2004: 27). Daha çok alışkanlıklarla kuşaktan kuşağa geçen folk kültüründe basit ve kolay anlaşılabilir bir biçim söz konusuysa popüler kültür ise biraz daha karışıktır; daha çok yerel olan folk kültürü karşısında yapaydır ve kâr elde etmek için kasıtlı olarak üretilir. Bu nedenle, folk kültüründen ayrılır. Popüler kültürün yayılcı ve ticari yönlerinin bulunduğunu, amatör bir mantığa dayanan folk kültürünün ise alış-verişinin olmadığını görürüz: “Popüler kültür satın alınan, halk/folk kültürü ise onu kullananlar tarafından yaratılmıştır. Birincisi ticarî değere sahip olan bir maldır; ikincisinde satma ve satın alma gibi bir karakter yoktur; alınıp satılsa bile takas yoluyla; (...)” (Alemdar-Erdoğan, 2005: 49). Bu karşılaştırmadan sonra popüler kültürün özellikleri şu şekilde özetlenebilir:

1. Biçim olarak orta karmaşıklıktadır.
2. Aktarımı ya da iletimi, ortam ve teknoloji olarak dolaylıdır.
3. Bilinen bir kaynağı ya da üretim süreci vardır.
4. Kültürel değerleri ve gelenekleri, başka bir forma dönüştürerek yansıtır.
5. Ürün tüketiciye dönüktür.
6. Oldukça ucuza, fakat parayla elde edilir.” (Oktay, 2003: 16).

Popüler kültür kavramının hayatın içinde yer almasının, çeşitlenmesinin ve gelişmesinin temel nedenleri arasında başta Sanayi Devrimi olmak üzere kentleşme, bilimsel ve teknolojik gelişmeler yer alır. Her ne kadar popüler kültürle diğer kültürlerin ayrımı sanayileşme sonrasında belirginleşmiş olsa da popüler kültürün de bir tarihi söz konusudur.

Latince popülaris’ten türeyen ve daha çok halkla ilgili olan popüler kültürün ortaya çıkmasında yerleşik yaşama geçilmesi önemli bir rol oynar. Oskay’ın belirttiğine göre popüler kültürün tarihi; Mısır’ın, Sümer’in, Asur’un ve Roma’nın geniş siyasal dünyalarının düzenlediği toplumsal hayata kadar uzanır (2004: 246). Bu uygarlıklarda ortaya çıkan kentler, yeni bir yaşam şekli de yaratır. Buralarda yaşayan insanların ticaret yapmaları, aralarında çıkan sorunlar nedeniyle hukuk sistemleri geliştirmeleri, sanatla uğraşmaları, askerlik yapmaları ve farklı mesleklerin oluşması gibi toplumsal hiyerarşiyi meydana getiren unsurlar popüler kültürün çekirdeklerini oluşturur. Zamanla da popüler kültür somut hâle gelir:

“Geleneksel toplum yapısı zamanında kentlerin, kasabaların buralara farklı alt-kültürlerden gelme değişik insanlardan oluşan halkına birlikte seslenen çadır tiyatroları, karagöz, ud, kemanlı ve kanunlu ‘saz’ yerine çok daha teknolojiye dayanan eğlence biçimlerine geçilmiş; serbest zaman düzenlemeleri değişmiş; iletişim biçimleri yenilenmiş; ideoloji düzeyindeki düzenlemeler, devletin arkaya çekilmesi ile birlikte, sivil toplumun değişik kesimlerinde işletilmeye başlanmıştır. ‘Popüler kültür’ de bunlardan biri olarak ortaya çıkmıştır.” (Oskay, 2004: 259-260).

Popüler kültürün tarihine değinen bir başka araştırmacı ise Murat Belge'dir. XVI. yüzyılda Avrupa ülkelerinde halk kültürünün değişime uğradığını söyleyen Belge, popüler kültürün bu yüzyılın sonlarında ortaya çıktığını belirtir: "Kentleşme ve değişen üretim biçimiyle birlikte ortaya çıkan folk kültüründen çok farklı nitelikler taşıyan, daha yalın bir ifadeyle kentleşen halkın kültürüne popüler kültür adı verilmektedir." (1982: 89); fakat popüler kültürün günümüzdeki anlamına kavuşması 18. yüzyılı bulur. Bu yüzyılla birlikte halk için anlamına gelen popüler kültür ortaya çıkar (Özbek, 2000: 82). Bu değişimin nedeniyse Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi'yle yakından ilgilidir. Çünkü adı geçen her iki devrim de insanlığı derinden etkiler. 1789'da Fransa'da ortaya çıkan büyük devrim; sosyal hayatı, eğitim anlayışını, devlet yapısını ve kültür yaşamını yeniler. Öte yandan Sanayi Devrimi ise üretim yöntemlerini değiştirir. Tarıma dayalı geleneksel toplum yıkılır. İnsan gücünün yerine makine geçmeye başlar. Teknolojiye dayalı modern toplum ortaya çıkar. Sanayi yatırımlarının artmasıyla da köylerden kentlere göç hızlanır. Milyonların yaşadığı kentler oluşur. Artık anakentlerde⁶ yaşayan insanlar kapitalist sistem için pazar durumuna dönüşür. Popüler kültür de işte bu ortam içerisinde kapitalist ideoloji doğrultusunda oluşan bir kültür olarak hakim kültüre dönüşür. "Sanayi toplumuna geçişle popüler kültür ürünleri meta olarak tüketilmeye başlanmıştır. Popüler kültür, kapitalist üretim anlayışıyla, seçkin kültürü ve folk kültürünü dönüşüme uğratarak oluşmuştur." (Belge, 1982: 89). Bu nedenle popüler kültüre kapitalizmin geç halk kültürü denilebilir; fakat o hiçbir zaman halkın olmamıştır. O, yalnızca halkı sömürür ve kendisine köle yapar: "Nasıl ki fabrikada çalışan işçi 'bizim fabrika' dediği yer onun değil, fakat onun var oluş biçiminin belirlendiği yer ise, popüler kültür ürünlerini tükettiği için, satın alıp kullandığı ve 'benim' dediği için, popüler kültür o sınıfa ait olmaz. (...) o yaşam tarzı onunla vardır, onunla yaratılmıştır, ama onun özgür iradesinin ifadesi değildir." (Alemdar – Erdoğan, 2005: 33). Küresel bir yapıya da sahip olan popüler kültürün teknoloji ve ekonomiyle yakından bir ilişkisi vardır. Çünkü Popüler kültür, "(...) teknolojik araçlarla üretimi ve geniş iş bölümü etrafında kurulan kapitalist mal üretimi, pazarlaması, dağıtımı ve tüketimi biçimlerine dayanan bir kültürdür." (Alemdar –Erdoğan, 2005: 34). Teknoloji ve küreselleşmeyle ilgili olmasa popüler kültür, varlığını sürdüremez. Bu nedenle popüler kültür insanlara gelişen kitle iletişim araçlarıyla ulaşır ve onu maddi yönden sömürür. Bu durum da normal bir sonuçtur. Çünkü kapitalizm, kurulurken, büyük çapta sömürgeciliğe dayanarak ortaya çıkar (Tanilli, 2006: 45). Kapitalizm için iyi bir sömürge aracına dönüşen popüler, kültür bugün birçok alana yayılmış durumdadır.⁷

⁶ Metropollerde

⁷ Popüler kültür akademik alanda sanattan, edebiyata ve iletişime kadar birçok disiplin içinde ele alınır. Ele alış bağlamları oldukça çeşitlidir:

1. Popüler sanat, popüler mimarlık, Popüler tasarım
2. Kitle iletişimi (elektronik iletişim ve internet; film, müzik, radyo, televizyon, basın, kitap, dergi, reklâmcılık, halkla ilişkiler)
3. Eğitim, eğitim felsefesi, genel eğitim ve eğitim kurumları
4. Yiyecek ve halkın yaşam yolları
5. Edebiyat (şiir, roman, güldürü, korku, macera, detektif, tarihsel kurgu, aşk, bilim-kurgu ve fantezi hikayeleri, romanları)
6. Giyecek, vücut ve görünümü
7. Koleksiyon olanları toplama
8. Teknoloji
9. Metodoloji
10. Performans ve tiyatro (dans, müzik, sahne)

Popüler kültür sürekli kendisine bir ortam arar, böylece canlı ve diri kalır. Yerine göre demokratikleşmeyi, yerine göre kişisel zevkleri kullanan popüler kültür, her dönemde kapitalist düşüncenin çıkarımının bir aleti olur. Bu anlamda “(...) popüler kültür pazar tarafından pazarda tüketim için ‘sipariş edilen, ısmarlama’ kitle kültürünün en çok kullanılan ürünlerini, bu ürünlerin tüketilmesini ve bu ürünleri teşvik eden düşünceleri ve duyarlılıkları anlatır.” (Alemdar –Erdoğan, 2005: 34). Popüler kültürün kitle iletişim araçlarına veya onları kontrol etme gücüne sahip olan bir azınlık ya da egemen sınıflar tarafından yönlendirildiği ortadadır. Bununla birlikte, bu kültürün ürünlerinin tüketicisi durumunda olan sıradan insanların kültürleri ve ilgi alanlarıyla bir iç içe geçme de söz konusu olmaktadır.

Popüler kültür üzerinde söylenmesi gereken son bir nokta da onun insanları *herkesleştirmesidir*. İnsanlar arasındaki her türlü farklılıkları silerek ortak bir dil oluşturan popüler kültür, dünyayı algılama yolu halindedir ve sınıf farkına bakmadan herkesi kapsamaktadır. Popüler kültürün insan hayatındaki yeri şu şekilde açıklanabilir: “İnsanlar popüler kültür ürünlerini ‘aptallıkları’ndan ya da ‘kandırıldıkları’ için beğenmezler; popüler kültür, kitlelerin içinde yer aldıkları reel hayat nedeniyle yaşamak zorunda oldukları kültürdür. Bu nedenle, popüler kültür, kolektif bir yaşam deneyimidir.” (Aymaz, 2004: 38). Popüler kültürün doğurduğu bu ortak yaşam da, insanları öteki olmaktan kurtarır. Kendisine ve çevresine yabancılaşan insanların popüler kültüre rahatlıkla ayak uydurduğunu da göz önünde bulundurursak; bu kültürün hem düzenden şikâyet eden hem de düzen içinde yaşamak zorunda olan edilgen kalabalıkların ortak bir davranış/tutumu olarak karşımıza çıktığını da görürüz. İnsanlar herkes gibi olmaya çalışırken kendi gerçek kimliklerini gizleme gereksinimi duyarlar.⁸ Popüler kültür insanları sisteme sınımsız bağlarken diğer “(...) yandan da sisteme karşı başkaldırışımızı dile getirmek ister gibidir. Ancak bu karşı çıkış, gerçek bir karşı çıkış değildir ve genellikle popüler kültürün tüketim anıyla sınırlıdır (...) karşıtlık içinde bulunan sistemi kesinlikle tehdit etmeyecek bir dozda ayarlanmıştır.” (Oskay, 2004:156). Bu ifadeler popüler kültürün aynı zamanda insanları kontrol altında tuttuğunu da ortaya çıkarmaktadır.

2. Popüler edebiyat

Sanayi devrimi öncesinde iki farklı sanat anlayışının olduğu bilinen bir gerçektir; fakat var olan ikilik toplumların mevcut yapısından doğmuştur. Birincisi halkın kendi arasında daha çok da zaman geçirmek, eğlenmek için yaptığı sanat ve ikincisi ise seçkinlere yönelik estetik bir anlayışla yaratılan sanattır. Popüler sanat ise bu anlayışların ötesinde bir durumdur. Çünkü burada gerek resim olsun gerekse bir roman vb. olsun amaç kârdır, para kazanmaktır. Bu yönüyle popüler edebiyat başka bir edebiyat anlayışını işaret eder.

11.Yer ve zaman: etnik kültürler

12.Fiziksel popüler kültür (eros ve porno; spor, çocuk edebiyatı)

13.Yaşlılık, ölüm ve ölme

14.Savaş ve cinayet.”(Alemdar –Erdoğan, 2005: 40).

⁸ 20 Mart 1988’da *New York Times*’da geçen bir makalede şu düşünceler ileri sürülür: “(...) kot pantolonların tektipliliğinin kişinin kendisini özgürleştirmesinden çok gizlemesine yol açtığını ileri süren bir psikologa değinir. Kot pantolonlar, giyenlerin en azından psikolojik anlamda baskıcı olan ruh hallerini ya da kişisel duygularını ifade etmekten kaçınmalarını olanaklı kılan düzmece bir sıradanlık sağlar.” (John Fiske, *Popüler Kültürü Anlamak*. (Çev: Süleyman İrvan), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, s.13, 1999).

Sanayi Devrimi sonrasında bir ahtapot gibi bütün alanlara yayılan kapitalizm, sıkıcı ve tutucu olan geleneksel yaşamın yerine temelinde tüketim olan hayatı sevme, eğlence, güzel vakit geçirme gibi unsurları öne çıkarır. Doğal olarak kapitalizm bu unsurları yaratırken sanattan da fazlasıyla yararlanır. Zaten sanatı etkilememesini ummak olanaksız istemektir. Sanat dalları içerisinde de kapitalist düzene en uygun araç üretiminin kolaylığı ve alıcısının çokluğu nedeniyle edebiyat⁹ olur.

Edebiyatın popülerleşmesinde 18. yüzyıl kritik bir öneme sahiptir. Bu yüzyıla kadar edebiyatla uğraşmak daha çok seçkinlerin işidir. Edebiyattan para kazanmak doğru bulunmaz. Edebiyat bir üstünlük ve zevk işidir. 18. yüzyılın ortalarından itibaren sosyal yapı değişir ve farklılaşır (Ercilasun, 1997: 422). Bu farklılaşmanın temelinde de rejimlerin değişmesi, bilimin, tekniğin, sanayinin gelişmesi gibi unsurlar yer alır. Özellikle Fransız Devrimi sonrasında eğitimin devletin eline geçmesi ve zorunlu duruma getirilmesi gibi gelişmeler sonucunda okur sayısında büyük bir patlama yaşanır. Batı’da okumaya meraklı milyonlar ortaya çıkar:

“Okuyanlar, okumak isteyenler, okumadan yapamayanlar, deyim yerindeyse, şaşırtıcı patlamalarla gelişmiştir. Doymak bilmeyen bir tutkuyla okumaya vermiştir kendini bu çağın Avrupasındaki¹⁰ insanların çoğu. (...) çağın ikinci 25 yılı içinde, Londralılar her yıl yeni bir dergi okumak olanağını elde etmiş. Pıtrak gibi ünlü ünsüz ‘Review’lar, ‘Magazine’ler, ‘Journal’lar imrenilir bir kazanç sağlıyorlarmış yayınevlerine. Bir okuyucular ve yazarlar yüzyılı olmuş böylece 18. yüzyıl.” (Uygur, 1977: 109-110).

Bu ilgiye basım tekniğinin geliştirilmesi de büyük katkı sağlar; insanlar hızlı ve ucuz bir biçimde kitaplara ulaşacak duruma gelirler. Nerdeyse her köşe başında bir kitapçı ortaya çıkar. 19. yüzyıla gelindiğinde ise artık popüler edebiyat her yerde üretilmeye başlanır hale gelir. Çünkü bu ürünleri basımı kolay; yayılması hızlı; fiyatı ise ucuzdur. İlerleyen yıllarda basım dünyası büyür. Orta sınıf okurun çoğalmasıyla da kitapçılık, ucuz basım, yayıncılık, dağıtım, reklâm ve tanıtım (Yalçın, 1998: 508) olmak üzere binlerce insanın çalıştığı büyük bir sektöre döner. Bugün medya dediğimiz kavramın temelleri atılır.

Yığın edebiyatı da denilen popüler edebiyat ürünleri, sanat kaygısı taşıyan yapıtlardan çok farklıdır. Bunlar hazır kalıplar içerisinde üretildiğinden tekrarlara dayanır, sıradan ve günlük duygulanımlarla iç içedir; eleştirmeyen, sorgulamayan insanların önüne, kültür endüstrisi tarafından ‘halk böyle istiyor’ diye sunulurlar. Oysa gerçek bir sanat yapıtı insanı düşünmeye, sorgulamaya yönlendirir; gerçeğe birkaç yoldan gidilebileceğini gösterir. Sanat yapıtının insanın diğer faaliyetlerinden esaslı bir biçimde ayrıldığını belirten Suut Kemal Yetkin, *Edebiyat Meseleleri* adlı yapıtında şu düşünceleri dile getirir: “Bir heykelin, bir tablonun hayat için doğrudan doğruya hiçbir faydası yoktur. Bu eserler, faydanın ardında koşmayan bir faaliyetin ürünüdür. Bu faaliyetin gayesi zaruri bir ihtiyacın giderilmesi değildir; aksine hayranlık, haz gibi bir ruh halinin uyandırılmasıdır.” (1946: 17). Görüldüğü gibi sanatın gayesi maddi çıkar değildir; fakat kapitalist düzen için her şey paradır. O, sanatı da para için kullanır. Popüler edebiyatın asıl amaçları arasında eğlendiricilik, eğiticilik, kâr gayesi (Ercilasun,1997: 422) gelir. Yığın

⁹ “Edebiyat, sanat gayesi güdülerken meydana getirilen sözlü ve yazılı eserlere; söz ve yazı sanatının kurallarını öğreten ilme denir. Kelime ‘davet’ anlamını taşıyan Arapça ‘edb’den gelir. (...) Tanzimat’tan önce ‘şiiir ve inşa’ denirdi.” (“Edebiyat”, *Milliyet Edebiyat Ansiklopedisi*, s. 95, 1991).

¹⁰ Orijinal metne bağlı kalınmıştır.

edebiyatında amaç para kazanmak olunca okuyucunun hoşlandığı her alanda kitap yazılır. Ağırlıklı olarak aşk, cinayet, serüven gibi okuru merakta ve şaşkınlıkta bırakan unsurlar dikkat çeker. Ayrıca bu yapıtlar, “(...) taptaze ümitleri ezip geçen, kader gibi anlaşılması mümkün olmayan dış şartların mahvedici gücü karşısında insanı, sadece ızdırıp, hayal kırıldığı ve merhamet duygularıyla baş başa bırakırlar.” (Stevick, 1988: 148). Yapısal açıdan da popüler edebiyat karışık değildir; basit okuyanı yormayan bir özelliği bulunur. Bunların dışında biraz daha ayrıntılı bakacak olursak popüler edebiyatın dikkat çeken özellikleri arasında karşımıza şunlar çıkar: “Genellikle okuma bilen herkesin anlamasına açık yapıtlardır bunlar. (...) Sallantılı sözcük, karanlık deyim, kaypak söyleyiş, çokanlamlı değinme, uzun tümce, çetrefil üslup, dolambaçlı anlatım hiç de iyi karşılanmaz yığınca. Yığının kavrayamayacağı duygu ve düşünceleri dile getirmekten kaçınır bu edebiyat. (...) Her yönden yığının alışkanlıklarına göre ayarlanmış olan bir edebiyattır bu.” (Uygur, 1977: 112-113). Öte yandan okuyucu da popülerliğin dışında kalmamak için kitap alır: “(...) popüler olan, ‘duydum, haberim var’ demektir. İdeal bir sanat tavrı, ideal bir okur tavrıyla bakıldığı zaman ‘anlıyorum, çözümlüyorum, yorumluyorum’ diyemez asla popüler sanatın okurları, dinleyenleri.” (Sağlık, 2004: 56). Bu durum popüler edebiyat okurlarının amaçlarının vakit geçirmek, eğlenmek olduğunu açıkça ortaya koyar.

Popüler edebiyat irdelenirken bu edebiyatın halk edebiyatıyla bir ilişkisinin olup olmadığı da sorgulanır. Bu edebiyatlar birbirlerinden ayrı edebiyatlardır. Aralarındaki belirgin farklar bulunur: “(...) halk edebiyatını ya anonim karakterli veya yazıya geçmemiş sözlü ve az çok edebî özellikler taşıyan eserler teşkil eder. Popüler edebiyat ise anonim değildir, yani yazarı bellidir, hatta bazen yüksek seviyede edebî eserler yazmış olan gerçek bir sanatkârdır.” (Okay, 2004: 24-25). Halk edebiyatı çok eski dönemlerde başlamış ve günümüze kadar gelmiştir. Öte yandan günümüzde halk kavramı da değişmektedir. Eskiden büyük çoğunluğu okuma, yazma bilmeyen halk, çağımızda yerini büyük oranda okuma, yazma bilen halka bırakmıştır. Kısacası günümüzde “Halk edebiyatının doğup serpiştiği okur-yazarlığı olmayan halklar aydınlandı okuyup yazma öğrenerek birçok ülkede, öbürlerindeyse hızla aydınlanıyor.” (Uygur, 1977: 109). Bu nedenlerden ötürü halk edebiyatı dediğimiz klasik edebiyat da zayıflamaktadır. Büyük çapta da yerini zamanla popüler edebiyata bırakacaktır.

Sanatın popülerleşmesi sanatçıları da farklı yönlerden etkiler. Belki önceden belirlenen kalıplara göre yapıt vermek sanatçının özgürlüğüne karışmak gibi algılanabilir. Bu doğru da olabilir. Ama unutulmaması gereken nokta yazarın ekonomik açıdan özgürleşmesi ve bunun sonucunda da profesyonelleşmesidir: “Ucuz basımın ve pazar ekonomisinin gelişmesiyle birlikte ‘himayecilik’ yerini yayına ve kitapçıya terk etmek zorunda kaldı, özellikle 18. yy sonunda orta sınıf okurun gelişmesiyle birlikte yazarın pozisyonu bağımlılıktan profesyonelliğe yükseldi.” (Demir, 1996: 101). Artık yapıtlarıyla yaşamını sürdüren sanatçı kimsenin yardımına gereksinim duymaz. Kalemle ilk para kazanan yazar Voltaire’dir (Ercilasun, 1997: 422).¹¹ Günümüzde popüler edebiyatçıların geliri milyon dolarları bulmaktadır.¹² Böyle bir gelişmenin yaşanmış olması yazarı okura daha da yaklaştırmış denilebilir.

¹¹ Dünyada popüler edebiyat alanında en çok tanınan yazarlar: Servantes, Daniel Defoe, Goncourt Kardeşler, Jules Verne, Laurence Sterne, Alexandre Dumas, Victor Hugo, Agatha Christie, Harold Robins, Umberto Eco, Stephen King...yer almaktadır.

¹² *Forbes* Dergisinin, 2017’de açıkladığı listeye göre dünyada en çok kazanan yazarların başında Harry Potter’ın yaratıcısı J.K. Rowling 95 milyon dolarla ilk sırada yer alırken ikinci sırada ise 87 milyon dolarlık gelire Amerikalı psikolog ve yazar James Patterson gelmektedir (www.ensonhaber.com, erişim tarihi: 12.09. 2019).

SONUÇ

Kültür insanların doğaya ekledikleri her şeydir; bir bina, bir köprü ya da insanların davranışlarını belirleyen kurallar. Tarihin karanlık çağlarından günümüze doğru kültür değişerek ve yayılarak kendini gösterir. Avrupa’da önce Rönesans’la sonra Aydınlanma Çağı, Sanayi Devrimi ve teknolojinin gelişmesi sonucunda büyük gelişmeler yaşanır. Kültür de bu değişimlerden, dönüşümlerden etkilenecek popüler kültür, kitle kültürü ve folk kültürü gibi türlere ayrılır. Teknoloji sayesinde bir ülkede ortaya çıkan kültürel unsurlar kısa sürede ulusların ortak eylemlerine hâline dönüşür. Özellikle popüler kültür, diğer kültürlerle göre, kapitalizmle daha çabuk yayılır. Temelinde tüketimi özendirme ve kâr elde etme olan popüler kültür, eğitim, giyecek, eğlence, edebiyat gibi her alana yayılır. Popüler kültür üreticisi bakımından kazanç sağladığı için yararlı olmasına karşın üretilen ürünlerin kalitesini düşürmesi ve insanları gereksiz tüketime yönlendirmesi bakımından olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Edebiyatın popülerleşmesi 18. yüzyılın sonlarıyla 19. yüzyılın başlarında gerçekleşir. Popüler edebiyatta okur kitlesi belli olduğu için önceden belirlenen kalıplara göre hareket edilir. Yazar kendisine gelen siparişe göre eserini yazar. Bu eserler fazla sanat kaygısı taşımayan, emek istemeyen niteliklere sahiptir. Okurun zorlanmadan anlayabileceği bir kurguyla ortaya konulan bu eserlerin konuları aşk, cinayet, ölüm gibi hemen her yerde olabilecek konulardır.

Sanatın popülerleşmenin hem olumlu hem de olumsuz sonuçları ortaya çıkmıştır. Olumlu sonuçları arasında başta sanatın geniş kitlelere ulaşması gelir. Okuryazar olan orta ve alt düzeydeki insanlar sanat eserleriyle buluşurlar. Kuşkusuz bu sanatın daha çok günü kurtarma amaçlı ve geçici olduğunu bilmek gerekir. Yine olumlu denilebilecek sonuçları arasında sanatçının ekonomik yönden rahatlaması yer alır. Tabii ki her sanatçı eserlerinden çok para kazanmamaktadır; fakat okur kitlesi genişlediği için önceki dönemlere göre sanatçının daha iyi bir durumda olduğu da kabul edilmelidir. Öte yandan büyük yayınevlerinin ve kitap satan dükkânların, kitapçıların açıldığını düşünecek olursak ekonomiye de büyük bir katkı sağlayarak yeni bir pazar yarattığı da ortadadır. Sanatın popüler duruma gelmesinin olumsuz yönleri arasında ise estetik açıdan yapıtların zayıflaması başta gelir. Para kazanmak için yığınlara seslenmek isteyen edebiyatçı, onların da düzeylerine inmek zorunda kalır. Herkesin iyi eğitim alamadığını, özellikle de sanat eğitimini büyük çoğunluğun hiç almadığını düşünecek olursak felsefi derinliği olan, sanat kaygısı taşıyan, birden çok anlam içeren yapıtları anlayan kitlenin azlığı ortaya çıkar. Aslında bu durum eskinin devamı gibi de gözükebilir. Çünkü popüler kültür öncesinde de halk ve seçkinler için iki farklı sanatın varlığı söz konusuydu. Bunlar kâr amacı olmadan ortaya konan ve sayısı sınırlı olan eserlerdi. Popüler kültür sonrasında ise bu iki yapının sürmesine karşın nitelikleri değişmiştir. Öncelikle halk için üretilen popüler edebiyat ürünleri kâr amacıyla satılır duruma gelir; kentlerin büyümesi sonucunda da milyonlara ulaşır.

Popüler edebiyatla halk edebiyatının farklı şeyler olduğu da çalışma da ortaya çıkan sonuçlardan biridir. Yapay bir edebiyat olan popüler edebiyat, halkın doğal yaşamından ortaya çıkan halk edebiyatından ayrılır; görünen o ki popüler edebiyat gerek yazılı olması gerekse planlı

bir biçimde üretildiği için halk edebiyatından daha yaygın bir sahaya egemen olmasının dışında daha evrensel bir özelliğe de sahiptir.

KAYNAKÇA

- Alemdar, Korkmaz–Erdoğan, İrfan. (2005). *Popüler Kültür ve İletişim*. İstanbul: Erk Yayınları.
- Aymaz, Göksel. (2004). *Popüler Gerilim*. İstanbul: Yeni Hayat Yayınları.
- Belge, Murat. (1982). “Popüler Kültür Politikalarına Giriş”, *Yazko Çeviri*, Kasım-Aralık, 89.
- Çalışlar, Aziz. (1991). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Çelikkaya, Hasan. (1998). *Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Demir, Yavuz. (1996). “Sosyoloji ve Edebiyat”. *Akademik Açı*, S. 2, 101.
- “Edebiyat”, *Milliyet Edebiyat Ansiklopedisi*, 1991, s. 95.
- Ercilasun, Bilge. (1997). *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergin, Muharrem. (1992). *Üniversiteler İçin Türk Dili*. İstanbul: Bayrak Yayımları.
- Eriñç, Sıtkı M. (1995). *Kültür Sanat Sanat Kültür*. İstanbul: Çınar Yayınları
- Eşitgin, Dinçer. (2004). “Popüler Kültür Aralığından Edebiyata Bakmak”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, Kasım, 27.
- Fiske, John. (1999). *Popüler Kültürü Anlamak*. (Süleyman İrvan, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Gans, Herbert J. (2012). *Popüler Kültür ve Yüksek Kültür*. (Emine Onaran İncirlioğlu, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Güvenç, Bozkurt. (1991). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Mutlu, Erol, (2004). “Popüler Kültürü Eleştirmek”, *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, 15, 27.
- Okay, M, Orhan. (2004). “Popüler Edebiyata Dair”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, MEB Yayınları, Kasım, 24-25
- Oktay, Ahmet. (2002). *Türkiye’de Popüler Kültür*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Oskay, Ünsal. (2004). *Yıkanmak İstemeyen Çocuklar Olalım*. YKY.
- Özbek, Meral. (2000). *Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Selen, Hamit Sadi. (1955). “Medeniyetin Yayılışı”, *Anakara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 10/4, 121-133.
- Stevick, Philip. (2004). *Roman Teorisi*. (Sevim Kantarcıoğlu, Çev.). Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Tanilli, Server. (2006). *Uygarlık Tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.

- Turhan, Mümtaz. (2010). *Kültür Değişmeleri-Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik-*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Türkçe Sözlük, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.10. b., 2005, s.1282.
- Uygur, Nermi. (1977). *İnsan Açısından Edebiyat*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Velioğlu, Süleyman. (1987). “Türkiye’deki Resim Sanatının Sorunlarına Bakış”, *Sanat Çevresi*, S. 102, Nisan.
- Yalçın, S. Dilek. (1998). *XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatında Popüler Roman*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Yetkin, Suut Kemal (1946). *Edebiyat Meseleleri*. İstanbul: Nebioğlu Yayınevi.
- Ziya Gökalp. (1976). *Türkçülüğün Esasları*. (Mehmet Kaplan, Haz.). İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.